

Мельниченко Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,
генеральний директор науково-дослідного інституту
ДП «Каталіз і екологія»,
Інститут фізичної хімії імені Л.В. Писаржевського
Національної академії наук України

Білоус С.П.

кандидат економічних наук,
докторант кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

Melnichenko Grygoriy

SE “Catalysis and Ecology”,
Institute of Physical Chemistry. L.V. Pisarzhevsky National
of the Academy of Sciences of Ukraine

Belous Svetlana

Cherkasy National Khmelnytsky University

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються теоретичні аспекти розроблення стратегії розвитку регіону на засадах інноваційної політики. Теоретичну та методологічну основу становили фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних учених із регіональної економіки, теорії стратегічного планування, інноваційної економіки, теорії управління. Обґрунтовано, що системоутворюючим чинником стратегії управління інноваційним розвитком у регіоні є інноваційна стратегія, яка розраховується на довгострокову перспективу. Визначено основні цілі інноваційної стратегії регіону та пріоритетні напрями. Запропоновано використовувати технологію Форсайт, що являє собою новий інструмент довгострокового прогнозування перспектив розвитку соціально-економічної сфери, науки і технологій, для визначення стратегічних сфер досліджень і технологій, які можуть принести найбільший соціальний та економічний ефект у регіоні.

Ключові слова: інноваційна діяльність, стратегія, регіональний розвиток, планування, прогнозування, технологія Форсайт.

Постановка проблеми. Гострота суперечностей сучасного етапу розвитку суспільства, глибина та системність триваючої світової фінансово-економічної кризи, нестабільність і нестійкість світових процесів стали імпульсом для пошуку нових підходів до передбачення майбутнього. З'явилося розуміння необхідності радикальної зміни наукової основи прогнозування – домінуючого екстраполяційно-інерційного підходу й упровадження в практику прогнозування та стратегічного управління нових методів, заснованих на обліку складної динаміки соціально-економічних процесів.

Стратегічне регіональне планування слід розглядати як центральну ланку стратегічного управління регіону, ефективну соціальну технологію вирішення найважливіших проблем розвитку регіонів. Початок сучасної історії регіонального стратегічного планування в державі пов'язують із розробленням стратегічного плану регіону. Регіональне стратегічне планування є предметом численних наукових досліджень, воно стало швидко входити в практику діяльності орга-

нів управління регіонами і муніципальними утвореннями. Практично всі регіони України сьогодні мають розроблені та погоджені органами влади стратегії розвитку. Однак кожен регіон, стикаючись зі своїми проблемами, намагається вирішувати їх по-своєму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теоретичному аспекті під час стратегічного планування визначаються сутнісні характеристики та інструментарій реалізації такого процесу на муніципальному, регіональному та національному рівнях. Дослідження проблем стратегічного планування регіонального розвитку висвітлено в роботах таких учених, як: В. Варцаба, І. Заблодська, Н. Сментин, О. Шевченко, Т. Коритько, Д. Зуб, А. Гнатенко, О. Вагченко, Н. Федяй, А. Чернихівська, Г. Кіш. Міжнародний досвід та практичні засади стратегічного планування регіонального розвитку відображено в останніх публікаціях Програми розвитку ООН, а також багатьох зарубіжних дослідників.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження інноваційного розвитку регіону

як складової частини загальної стратегії національного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Єдиної стратегії зі своїми проблемами економічного розвитку (СЕР) країна досі немає, як немає й єдиної методологічної бази для розроблення регіональних стратегій, і в науковому плані не знайдено загальних підходів і способів вирішення схожих регіональних проблем засобами стратегічного управління.

Довгострокова стратегія соціально-економічного розвитку регіону нині немислима без чітких позначень стратегії інноваційного розвитку країни та її регіонів, яка повинна являти собою не ізольований інструмент, а органічну складову частину загальної стратегії розвитку держави.

На державі завжди лежить відповідальність за формування загальної стратегії розвитку регіонів та країни у цілому. Саме в рамках цієї стратегії може і повинна визначатися стратегія інноваційного розвитку, а вже в її рамках – політика і пріоритетні напрями інноваційної діяльності.

Роль держави в період реформи економічної системи значно зростає, оскільки тільки вона може забезпечити координацію загальної державної політики у сфері інноваційної діяльності, гармонійно поєднати економічну ефективність та соціальну справедливість під час здійснення масштабних трансформацій і перетворень.

Держава формує основні чинники економічного зростання та інноваційного розвитку в цілому. У країнах із ринковою економікою, що стабільно розвивається, держава може собі дозволити визначати лише загальні рамки стратегії СЕР, які не регламентуються жорстко стратегічними цілями у сфері інноваційної діяльності, тобто виділяти конкретні пріоритети, для досягнення яких буде надаватися пряма державна підтримка. Реалізація таких пріоритетів здійснюється на основі державних програм, які зачіпають конкретні напрями інноваційної діяльності. Усі інші завдання у сфері інноваційного розвитку можуть вирішуватися і забезпечуватися за рахунок регулювання економічних інтересів, коректованих заходами державної економічної політики, як, наприклад, це відбувається у США у сфері фундаментальної науки.

Сьогодні перед державою стоїть завдання розроблення стратегії для інноваційного ривка і відходу від моделі розвитку, який не йде на випередження. Передбачається протягом 15–20 років стати на один рівень за значенням ВВП із середніми європейськими країнами, забезпечивши його засобами інноваційної економіки регіону. Для того щоб вирішити це завдання, треба вивчити досвід країн, що мають швидке економічне зростання, розробити і послідовно реалізовувати стратегію управління інноваційним розвитком на регіональному рівні. А досвід цих країн показує, що вони широко застосовували механізм розроблення та реалізації стратегії на основі приватно-державного партнерства, який полягає у продуктивній взаємодії держав-

них інститутів та організацій бізнесу і передбачає, що стратегія в деталях виробляється в тісній взаємодії всіх зацікавлених сторін: держави, бізнесу і суспільства (за участю експертів). У 50–70-х роках ХХ ст. цей механізм дав змогу успішно вирішити проблеми інноваційного розвитку не тільки в Японії, Кореї і Тайвані, а й у Франції, Португалії, Іспанії.

Для національної економіки, щоб просунутися до сучасних кордонів інноваційного розвитку, потрібно підвести під нього надійний матеріально-технічний і економічний фундамент, який у розвинених країнах був створений декілька десятиліть тому. Йдеться про сучасну систему швидкісного транспорту з відповідною дорожньою мережею і інфраструктурою, без якої в умовах величезної території і різноманітності природних, економічних та соціальних умов у різних регіонах країни об'єктивно неможливо вирішити складні проблеми функціонування національної економіки як єдиного цілого. Сюди ж слід віднести формування сучасної системи зв'язку, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, машинобудування, збільшення виробництва сучасних матеріалів, значне зростання продуктивності в сільськогосподарському виробництві, що дасть змогу підвищити забезпеченість сировиною і продуктами харчування, розвитку сфери послуг та багато іншого.

Щодо фінансування прикладних досліджень та розробок, то, оскільки в державі ще не склався ринок інновацій, який здатний забезпечити ефективний попит на результати НДР і ДКР, фінансування цього наукового сектору ще досить довгий час буде представляти вимушений компроміс між комерційними джерелами і державними каналами. Найважливішим стратегічним завданням є також створення інститутів економіки знань: університетів світового рівня, інноваційних підрозділів у великих корпораціях, що забезпечують прискорений розвиток інноваційних послуг, тощо. Потрібна єдина загальнодержавна стратегія інноваційного розвитку для координації спільної державної політики у сфері інновацій, ефективної взаємодії інститутів інноваційної системи в усіх її ланках на етапі переходу до інноваційного розвитку економіки.

Системоутворюючим чинником стратегії управління інноваційним розвитком у регіоні є інноваційна стратегія, яка розраховується на довгострокову перспективу. Відсутність такої стратегії призводить до того, що органи управління не мають надійного механізму, який дає змогу оцінити прийняті рішення з урахуванням перспектив розвитку регіону, забезпечити його комплексний розвиток, організацію взаємодії всіх його підсистем, ефективне використання інноваційного потенціалу. Відсутність інноваційної стратегії призводить до роз'єднаності дії різних органів влади, виникнення адміністративних бар'єрів, непрозорості управлінських процедур і, як наслідок, до зниження рівня інноваційної та інвестиційної привабливості регіону. Більшість областей держави відносяться до групи інноваційно орієнтованих регіонів. У 90-х роках були

прийняті перші в регіонах інноваційні програми розвитку, які визначають цілі, пріоритети та інструменти розвитку. Вони орієнтовані на перехід регіональної економіки від сировинної спрямованості до розвитку на основі наукомістких галузей, знань та інновацій і спираються на високий науковий, інноваційний потенціал відповідного регіону. Стан економік регіонів за цілою низкою параметрів характеризуються як готові до переходу на якісно новий тип розвитку. Саме в такій ситуації ціна помилки на будь-якому зі стратегічно важливих напрямів діяльності надзвичайно велика.

Конкурентну перевагу регіонів забезпечить наявність багатопрофільного науково-освітнього комплексу, який здатний забезпечити розроблення й упровадження сучасних технологій світового рівня на існуючих і нових підприємствах. Вищі навчальні заклади регіону готують фахівців за всіма необхідними спеціальностями для ведення високотехнологічного бізнесу. З погляду технологічного потенціалу регіону найбільш перспективними галузями є інформаційні технології, біомедицина, хімічні технології, нові матеріали і покриття. Побудова інноваційної стратегії (ІС) повинна розроблятися на прикладах європейських методологій регіональних інноваційних стратегій та адаптуватися до особливостей характеру областей. Важливою особливістю стратегії є те, що вона орієнтована на активну участь в реалізації бізнесу і націлена на розвиток попиту на інновації з боку підприємств регіону. Інноваційна стратегія регіону, що розроблена відповідно до європейських стандартів, має дати змогу більш ефективно працювати з економічними і фінансовими партнерами, у тому числі з міжнародними, та створити сприятливі передумови для розширення її взаємодії з органами влади та іншими регіонами. Генеральна мета, закладена в інноваційній стратегії, – сталий економічний розвиток області на основі використання її науково-технологічного потенціалу. Стратегія спрямована на створення умов для активного використання інновацій у найрізніших сферах, включаючи технології, менеджмент, маркетинг, фінанси та ін. Це забезпечить підвищення конкурентоспроможності регіональних компаній, розширення можливостей розвитку бізнесу в регіоні.

Як основні цілі інноваційної стратегії визначено такі:

- забезпечення значного зростання валового регіонального продукту;
- прагнення стати одним із найбільш інвестиційно привабливих регіонів держави, який базується на ефективній стратегії створення та використанні знань.

Інноваційна стратегія області повинна вміщувати п'ять пріоритетних напрямів: стимулювання існуючих регіональних компаній до використання інновацій; стимулювання створення малих інноваційних підприємств; залучення зовнішніх інвестицій; створення ефективної інфраструктури для підтримки інновацій; підвищення рівня інноваційної культури в регіоні.

Перші три пріоритети визначають цільові групи впливу інноваційної стратегії, четвертий і п'ятий пріо-

ритети спрямовані на створення основи для реалізації інноваційної стратегії. В умовах високого рівня невизначеності середовища та очікуваних результатів необхідний новий методологічний підхід до процесу формування регіональних інноваційних стратегій, який передбачає розроблення інноваційної стратегії області на основі концепції довгострокового інноваційного розвитку (на період до 25 років).

На нашу думку, інноваційним інструментом вирішення цієї проблеми є методологія Форсайт. До цієї методології звертаються, коли необхідно не тільки прорахувати розподіл у майбутньому, а й вплинути на його формування.

Форсайт являє собою новий інструмент довгострокового прогнозування перспектив розвитку соціально-економічної сфери, науки і технологій із метою визначення стратегічних сфер досліджень і технологій, які можуть принести найбільший соціальний та економічний ефект у регіоні.

Форсайт можна розглядати як комплексний механізм, що дає змогу досягати результатів за рахунок поєднання різних методів, таких як метод Дельфі, аналіз інформаційних потоків, панелі експертів, метод сценаріїв тощо. Істотне місце серед них займають аналітичні методи і створення сценарних варіантів розвитку. Сьогодні сформувався класифікація видів Форсайт залежно від масштабів його об'єктів:

- технологічний Форсайт на світовому рівні;
- Форсайт на рівні державному (національний);
- міжрегіональний, регіональний;
- корпоративний і, нарешті, тематичний (наприклад, Форсайт освіти).

Форсайт являє собою один з ефективних інструментів формування громадської думки, що дає змогу спрямовувати діяльність усіх зацікавлених суб'єктів в єдине русло, впливати на постановку цілей і завдань, зумовлених «узагальненим» уявленням про можливі шляхи розвитку соціуму в майбутньому.

Якісна стратегія не може бути створена тільки силами вузької групи фахівців. Вона вимагає врахування інтересів усіх верств населення: бізнесу, влади, науки. Окрім того, під час розроблення прогнозів необхідний аналіз не тільки можливостей розвитку самого регіону і тенденцій розвитку країни, а й перспективних напрямів у світовій науці, техніці, соціально-економічній сфері.

Ці тенденції представники кожної групи населення бачать по-своєму, тому знову необхідний консенсус під час розроблення прогнозів.

Залучення до процесу Форсайт широких груп громадськості, представників науки і бізнесу дає змогу сформувати найбільш об'єктивну картину, яка відповідає інтересам усіх верств населення регіону.

Висновки. Методологія Форсайт може стати ефективним інструментом обґрунтування науково-технічної, інноваційної та освітньої політики, виявлення стратегічних перспектив інноваційного розвитку та технологічних проривів. Окрім того, на основі методо-

логії технологічного Форсайта, на нашу думку, можуть ефективно вирішуватися питання, пов'язані з підготовкою кадрів, демографією, освітою, реструктуризацією економіки тощо.

Таким чином, стратегічне управління інноваційним розвитком було й залишається нагальною проблемою

розвитку економіки країни, тому дуже важливо в науковому плані знайти загальні підходи і способи вирішення подібних для всіх регіонів проблем, розробити методологію та методичне забезпечення стратегічного управління інноваційним розвитком в умовах світових трансформацій.

Список літератури:

1. Бобровська О.Ю. Врахування структурних змін у стратегіях розвитку регіонів. *Економіка та держава*. 2013. № 7. С. 6–9.
2. Бутко М.П., Хомик О.Д. Методологічні засади формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 7–17.
3. Долженко І.І. Основи формування стратегії стійкого розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 200. Ч. I. С. 84–92.
4. Карпенко А.В. Стратегічне планування як інструмент інноваційного розвитку регіону. *Економіка. Фінанси. Право*. 2012. № 5. С. 3–7.
5. Корольков В.В. Прогнозування економічного розвитку регіону з використанням фактора технічного прогресу. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2013. № 3. С. 50–56.
6. Макаренко М.В. Методика відбору пріоритетних програм регіонального розвитку при формуванні регіональної економічної політики. *Економіка та держава*. 2014. № 4. С. 11–15.
7. Медвідь В.Ю. Методологічні основи прогнозування регіонального розвитку. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 1. С. 71–76.
8. Шульц С.Л. Регіональна політика в Україні: еволюційні засади та стратегічні перспективи. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 26–37.

References:

1. Bobrovskaya O. Yu. (2013) Vrahuvannja strukturyh zmin u strategijah rozvytku regioniv [Accounting for structural changes in strategies for the development of regions]. *Economy and State*, № 7, P. 6-9.
2. Butko M.P. (2014) Metodologichni zasady formuvannja suchasnoi paradygmy polityky regionalnogo rozvytku [Methodological foundations of formation of the modern paradigm of regional development policy], *Regional Economics*, № 2, P. 7-17.
3. Dolzhenko I.I. (2014) Osnovy formuvannja strategii stijkogo rozvytku regioniv Ukrainy v umovah jevointegracii [Fundamentals of formation of the strategy of sustainable development of regions of Ukraine in the conditions of European integration], *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Environmental Management of Ukraine: Coll. of sciences*. №. 200, Part I, P. 84-92.
4. Karpenko A.V. (2012) Strategichne planuvannja jak instrument innovacijnogo rozvytku regionu [Strategic planning as a tool for innovative development of the region]. *Economy. Finances. Right*. № 5, P. 3-7.
5. Korolkov V.V. (2013) Prognozuvannja ekonomichnogo rozvytku regionu z vykorystannjam faktora tehničnogo progresu [Forecasting the economic development of the region using the factor of technological progress]. *States and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*. № 3, P. 50-56.
6. Makarenko M.V. (2014) Metodyka vidboru priorytetnyh program regionalnogo rozvytku pry formuvanni regionalnoi ekonomichnoi polityky [Methods of selecting priority programs of regional development in the formation of regional economic policy]. *Economics and State*. № 4, P. 11-15.
7. Medvid V. Yu. (2013) Metodologichni osnovy prognozuvannja regionalnogo rozvytku [Methodological bases of forecasting regional development]. *Galitsky economic bulletin*. № 1, P. 71-76.
8. Shultz S.L. (2014) Regionalna polityka v Ukraini: evoljucijni zasady ta strategichni perspektyvy [Regional policy in Ukraine: evolutionary principles and strategic perspectives]. *Regional Economics*. № 3, P. 26-37.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНА КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ОБЩЕЙ СТРАТЕГИИ НАЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассматриваются теоретические аспекты разработки стратегии развития региона на основе инновационной политики. Теоретическую и методологическую основу составили фундаментальные труды отечественных и зарубежных ученых по региональной экономике, теории стратегического планирования, инновационной экономики, теории управления. Обосновано, что системообразующим фактором стратегии управления инновационным развитием в регионе является инновационная стратегия, которая рассчитывается на долгосрочную перспективу. Определены основные цели инновационной стратегии региона и приоритетные направления. Предложено использовать технологию Форсайт, что представляет собой новый инструмент долгосрочного прогнозирования перспектив развития социально-экономической сферы, науки и технологий с целью определения стратегических областей исследований и технологий, которые могут принести наибольший социальный и экономический эффект в регионе.

Ключевые слова: инновационная деятельность, стратегия, региональное развитие, планирование, прогнозирование, технология Форсайт.

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGION AS AN INTEGRATED PART OF THE GENERAL NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY

The country still does not have a common strategy with its problems of economic development, as there is no single methodological base for the development of regional strategies, and no common approaches and ways of solving similar regional problems by means of strategic management have been found in the scientific plan. The long-term strategy of socio-economic development of the region is currently unthinkable without clear indications of the strategy of innovative development of the country and its regions, which should be not an isolated tool, but an organic part of the overall strategy of state development. Therefore, the purpose of this article is to explore the innovative development of the region as part of an overall national development strategy. The article discusses the theoretical aspects of developing a regional development strategy based on innovation policy. Theoretical and methodological basis were the fundamental works of domestic and foreign scientists in the regional economy, the theory of strategic planning, innovative economy, management theory. It is substantiated that a systematic factor of the strategy for managing innovative development in the region is an innovative strategy that is long-term. The main goals of the innovation strategy of the region and priority areas are identified. It is proposed to use Forsyth technology, which is a new tool for long-term forecasting of the prospects of socio-economic development, science and technology to identify strategic areas of research and technology that can have the greatest social and economic impact in the region. In a scholarly article, we propose to use Forsyth's basic methods in managing a region's innovative development. The Forsyth methodology can be an effective tool for substantiating science, technology, innovation and education policies, identifying strategic prospects for innovative development and technological breakthroughs. In addition, based on Forsyth's technology methodology, in our opinion, they can effectively address issues related to training, demographics, education, restructuring of the economy, etc.

Key words: innovation, strategy, regional development, planning, forecasting, Forsyth technology.